

Transport - imobilizace
The transport at the beginning - immobilization

Foto/ Photo by Petr Hamerník

Projekt Návrat divokých koní v roce 2019

The Return of the Wild Horses project in 2019

JAROSLAV ŠIMEK, MIROSLAV BOBEK, ROMAN VODIČKA, IRENA VALÁŠKOVÁ, JAN MAREK

Zoologická zahrada Praha

Již devátým transportem pokračoval v roce 2019 mezinárodní projekt „Návrat divokých koní“ organizovaný Zoo Praha, zaměřený na reintrodukcii koní Převalského do oblasti jejich původního výskytu v západním Mongolsku. Projekt byl zahájen v roce 2011, kdy byli z České republiky do lokality Khomiin Tal v západním Mongolsku přepraveni jeden hřebec a tři klisny (Bobek *et al.*, 2011). Následující roky byli koně v rámci projektu přepravováni do Přísně chráněné oblasti (Strictly Protected Area – SPA) Velká Gobi B v jihozápadním Mongolsku, odkud jsou známa poslední pozorování koní Převalského v přírodě (Paklina *et al.* Pozdnyakova, 1989). První koně se do Mongolska začali vracet v roce 1992, a to současně do Národního parku Hustai Nuuru a Přísně chráněné oblasti Velká Gobi B (Küs 2000; Bobek *et al.*, 2011; Bandi a Dorjaraa 2012). Do oblasti Gobi bylo v období do roku 2004, kdy byl realizován poslední transport z Evropy, dovezeno celkem 89 koní. Během téměř prvních dvou dekád populace s drobnými výkyvy postupně narůstala až do příchodu tvrdé zimy s nadprůměrným množstvím sněhu na přelomu let 2009/2010. Tehdy došlo k výraznému snížení početnosti na přibližně jednu třetinu původního stavu (Enkhsaikhan 2010, Kaczensky *et al.*, 2011). Tato událost se stala jedním z hlavních spouštěčů projektu Návrat divokých koní. V letech 2012 až 2018 bylo do oblasti Gobi B úspěšně převezeno celkem 27 klisen z Evropy plus jeden hřebec a tři klisny z Národního parku Hustai Nuuru. Průběh těchto transportů je popsán v předchozích zprávách (Bobek *et al.*, 2013, 2015, 2017, 2018; Šimek *et al.*, 2012, 2014, 2016).

Základním stavebním kamenem projektu je od počátku úzká spolupráce hlavního organizátora - Zoologické zahrady hl. m. Prahy - s hlavním partnerem Armádou České republiky, která pro transporty poskytuje letoun CASA C-295M, a to pouze za úhradu přímých provozních nákladů. Stálými partnery přípravných i realizačních fází projektu Návrat divokých koní jsou dále Mezinárodní organizace na ochranu koní Převalského - ITG (International Takhi Group) a její mongolská odnož (ITG Mongolia), velvyslanectví České republiky v Ulánbátaru a v rámci Evropské asociace zoologických zahrad a akvárií (EAZA) evropský chovný program koní Převalského (EEPP). Finanční zajištění letošního transportu bylo kryto primárně z prostředků uvolněných z dlouhodobého projektu Zoo Praha a Magistrátu hl. m. Prahy „Tři koruny ze vstupu“, umožňujícího využít tři koruny z každého vstupu do zoo na podporu vybraných ochranných *in-situ* projektů, z dotačního titulu Ministerstva životního prostředí ČR a z příspěvků chovatelských institucí Tierpark Berlin a Kölner Zoo.

Přípravy transportu z Prahy probíhaly obdobným způsobem jako v minulých letech (Šimek *et al.*, 2012). Primární výběr kandidátů pro transport proběhl na základě doporučení koordinátora evropského chovného programu (EEPP), přičemž jednotlivé klisny byly dovezeny na Dolní Dobřejov nejdéle půl roku před transportem. V letošním roce bylo na seznamu kandidátů i několik klisen z pražského chovu. Zásadními kritérii výběru vhodných jedinců pro transport je věk, kondice, zdravotní a fyziologický stav (klisny nesmějí být březí). V neposlední řadě je důležité jak koně snášejí anestezii a tolerují pobyt v přepravním boxu. Všechny vybrané klisny podstoupily předepsanou třicetidenní předvývozní karanténu během které proběhla všechna veterinární vyšetření stanovená mongolskými úřady, přičemž rozsah požadovaných veterinárních výkonů zůstává nezměněn (Bobek *et al.*, 2011). Kromě předepsaných vyšetření je během anestezie také kontrolován stav kopyt a posouzen celkový zdravotní stav a kondice. Rozhodujícím faktorem pro vyřazení z transportu může být i neadekvátní reakce jednotlivých koní na anestezii a stres z oddělení od stáda. Pro transport v roce 2019 bylo připravováno celkem 8 klisen, pro Mongolsko byli nakonec vybráni následující jedinci: Spina (č. pl. k. 6483, nar. 25. 7. 2014) z Springe, Tara

Chvilka odpočinku na palubě letounu CASA
Relaxation time on board a CASA airplane

Foto/Photo by Roman Vodička

První kroky v zemi předků
First steps in the land of ancestors

Foto/Photo by Miroslav Bobek

Transportní letoun CASA C – 295 M na letišti v Bulganu
Transport airplane CASA C – 295 M on the Bulgan airport

Foto/Photo by Adam Dvořák

(č. pl. k. 6664, nar. 18. 5. 2015) z Dobřejova, Tárik (č. pl. k. 6735, nar. 6. 11. 2015) z Prahy a Tania a Yara (č. pl. k. 6630, nar. 30. 4. 2015) z Langenbergu. Jako první náhradník byla vybrána klisna Tania (č. pl. k. 6690, nar. 13. 6. 2015) z Dobřejova.

Přípravu příslušných povolení a dokumentů potřebných k dovozu koní a přistání letounu v západo-mongolském Bulganu zajišťovali pracovníci Zoo Praha ve spolupráci se zaměstnancem ITG Mongolia a s velkou podporou Zastupitelského úřadu ČR v Ulánbátaru. Finální přípravy a kontroly všech úkonů potřebných pro zdárný průběh transportu v závěrečné etapě cesty probíhaly v Mongolsku za podpory dalšího realizačního týmu Zoo Praha, který byl na místě několik dnů před přiletem letadla. Pravidelnou součástí poslední fáze příprav je mimo jiné kontrola stavu vypouštěcí ohrady, místa vykládky a vypouštění koní, kontrola trasy pozemního transportu v úseku mimo asfaltovou silnici, personální zajištění pozemního transportu a zajištění spolehlivých nákladních aut. Pro pozemní přepravu byly připraveny tři nákladní vozy, dva určené pro přepravu boxů z letiště a jeden jako náhradní, přičemž každý z vozů byl v případě nutnosti schopen pojmout všechny koně. Nepostradatelným členem přípravného týmu v Bulganu je pravidelně také pilot Armády ČR, který na místě prověřuje aktuální stav nezpevněné přistávací dráhy, vyhodnocuje povětrnostní podmínky a následně asistuje při komunikaci mezi letištní věží a letounem. Letiště v Bulganu není vybaveno moderním navigačním zařízením a v blízkosti letiště jsou vysoké hory, proto zde letadlo může přistát pouze za příznivých povětrnostních podmínek. Pro případ nepříznivého počasí byla jako v minulých letech zajištěna možnost náhradního přistání a vyložení koní na vzdálenějším, ale lépe vybaveném letišti v Khovdu.

Den odletu připadl v roce 2019 na 18. června, o den dříve než v roce předešlém. Anestézie první klisny začala v Dolním Dobřejově v 7 hod. Jako první byla naložena čtyřletá klisna Yara ze švýcarského Langenbergu. Krátce po naložení na nákladní auto však v přepravním boxu ulehla a proto bylo rozhodnuto o jejím vyložení. Následně byla naložena klisna Tara, která sice také měla tendence v boxu ulehát, nicméně po chvíli se zklidnila. Naložení dalších klisen v pořadí Tárik, Tania a Spina proběhlo bez výraznějších komplikací. V doprovodu policejního auta zajišťujícího hladký průjezd dorazily dva klimatizované nákladní vozy s koňmi na letiště v Praze-Kbelích okolo 13. hodiny. Další komplikace nastaly ve

Klisny dovezené do Gobi B v roce 2018 (zleva: Spes, Yanja a Helmi), vypuštěné do volnosti na jaře 2019
Mares transported to Gobi B area in 2018 (from left Spes, Yania and Helmi), released to the wild in spring 2019

Foto/Photo by Jaroslav Šimek

chvíli, kdy byly všechny boxy naloženy v letadle, které pozvolna začínalo rolovat ke startovací dráze. V tu chvíli klisna Tania v boxu uklouzla a zaklínila si nohy pod tělem tak, že nebyla schopna sama se postavit. Příprava ke startu byla přerušena a box s Taniou byl vyložen ven z letadla. Následně se ji podařilo postavit zpět na nohy, nicméně riziko opětovného ulehnutí v přepravním boxu, společně s již vysokou stresovou zátěží z právě proběhlé situace, bylo vyhodnoceno jako neúměrně vysoké a Tania byla z transportu vyloučena a převezena do volného výběhu do zoologické zahrady, kde byla v pořádku vyložena. Po neplánovaném dvouhodinovém zdržení letadlo odstartovalo v 15:31 s třemi klisnami na palubě. Během letu pouze Spina vyžadovala opakovanou pozornost, v závěrečné fázi letu ji musel veterinář aplikovat ztišující prostředek. Nejklidnější byla naopak klisna Tara, se kterou byly komplikace krátce po naložení do boxu na Dolním Dobřejově. Zbýlé dvě klisny jen občas reagovaly na chvilkové záchvěvy letadla. Obdobně jako v minulých letech byla trasa naplánována přes dvě mezipřistání, v ruské Kazani a Novosibirsku. Na letišti v západomongolském Bulgan Sumu dosedlo letadlo v 6:54 pražského času (10:54 místního času). Téměř přesně za hodinu byly všechny přepravní boxy přeloženy na připravená nákladní auta a minutu po poledni konvoj opustil letiště. Oproti předešlému roku transport vyjel z letiště nezvyklým směrem, kdy nově dostavěná asfaltová silnice spojující Bulgan Sum s městem Govi-Altai ušetřila úvodních 16 km cesty po nekvalitní prашné cestě mezi letištěm a hlavní silnicí. Přibližně v polovině cesty došlo k poruše jednoho z nákladních aut s koňmi a tak poprvé nastala situace, kdy jsme byli nuceni dva koně přeložit na náhradní automobil. Během cesty proběhly tři zastávky, během kterých byl kontrolován stav koní a kdy jim bylo nabízeno seno a voda. Vyložení koní do vypouštěcí ohrady v Tachin talu, v blízkosti administrativního centra Přísně chráněné oblasti Velká Gobi B, proběhlo hladce krátce po 21. hodině místního času. Po vypuštění z boxů žádný z koní nevykazoval jakékoliv lokomoční obtíže. Pouze Spina v důsledku neklidného chování během přepravy měla drobné povrchové odřeny na hlavě. Klisny byly vypuštěny do aklimatizační ohrady o rozloze 1,7 ha, přibližně 32 hodin od naložení prvních z nich na Dobřejově.

Klisny se na nové prostředí rychle aklimatizovaly a začaly přijímat potravu. Po několika dnech byly vypuštěny do hlavní aklimatizační ohrady, kde dle zavedeného scénáře stráví zimu pod dohledem strážců a odkud po jarní vakcinaci proti piroplazmóze budou vypuštěny do volnosti.

V pořadí devátým transportem v rámci projektu Návrat divokých koní se počet koní přepravených do oblasti Velká Gobi B zvýšil na 34 jedinců. K okamžiku příchodu nových koní se v Gobi B pohybovalo celkem 18 žijících potomků dříve dovezených klisen, v jednom případě se již narodilo hříbě v druhé generaci (klisně dovezené v roce 2012). Celkový počet koní v oblasti Velké Gobi B činil ke konci roku 2019 celkem 276 koní (Ganbaatar, *pers. comm.*).

Projekt Návrat divokých koní se nepojí pouze s přepravou a vypouštěním koní, jeho nedílnou součástí je podpora správy Přísně chráněné oblasti Velká Gobi B. V roce 2019 byl pracovníkům Gobi B předán jeden nový terénní automobil a šest motocyklů pro každodenní práci strážců při monitoringu chráněné oblasti a volně žijících koní.

Literatura – References

- BANDI N., DORJARA O. (eds.) 2012: Takhi: Back to the Wild. Ulanbatar, 130pp.
- BOBEK M., VODIČKA R., KŮS E., 2011: První český transport koní Převalského do Mongolska. *Gazella* 38, 81-93.
- BOBEK M., ŠIMEK J., VODIČKA R., CRKVOVÁ B., GEROLDOVÁ H., 2013: Třetí rok projektu „Návrat divokých koní“ – transport koní Převalského ze Zoo Praha do Mongolska. *Gazella* 40, 74-87.
- BOBEK M., ŠIMEK J., VODIČKA R., VEJMELOVÁ L., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., 2015: Projekt „Návrat divokých koní“ v roce 2015. *Gazella* 42, 161-171.
- BOBEK M., ŠIMEK J., VODIČKA R., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., MATYSOVÁ M., 2017: Projekt „Návrat koní divokých koní“ v roce 2017. *Gazella* 44, 79-89.
- BOBEK M., ŠIMEK J., VODIČKA R., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., MATYSOVÁ M., 2018: Projekt „Návrat koní divokých koní“ v roce 2017. *Gazella* 45, 62-69.
- KACZENSKY P., GAANBAATAR O., ALTANSUKH N., ENKSAIKHAN N., STAUFFER C., WALZER C., 2011: The Danger of Having All your Eggs in One Basket – Winter Crash of the Re-introduced Przewalski's Horses in the Mongolian Gobi. *PloS ONE*, 6 (12).
- KŮS E., 2000: Návrat koně Převalského (*Equus przewalskii*) do volné přírody Mongolska a Číny. The return of the Przewalski's horse (*Equus przewalskii*) in to the wild in Mongolia and China. *Lynx* (Praha) 31/2000, 53-58.
- ENKHAISAIKHAN N., 2010: The report of the mission in National Park Gobi B in April 2010. *Equus* 2010, 17-23.
- PAKLINA N., POZDNYAKOVA, M. K. 1989: Why the Przewalski's Horses of Mongolia Died Out. *Przewalski's Horse* 24: 30-34.
- ŠIMEK J., BOBEK M., VODIČKA R., BARTŮŇKOVÁ L., 2012: Letecký transport koní Převalského ze Zoo Praha do SPA Gobi B (Mongolsko). *Gazella* 39, 29-39.
- ŠIMEK J., BOBEK M., VODIČKA R., VEJMELOVÁ L., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., KARDOVÁ L., 2014: Pokračování projektu „Návrat divokých koní“ - transport koní Převalského ze Zoo Praha do Mongolska v roce 2014. *Gazella* 41, 123-133.
- ŠIMEK J., BOBEK M., VODIČKA R., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., MATYSOVÁ M., 2016: Šestý rok projektu „Návrat divokých koní“ – zdvojený transport. *Gazella* 43, 84-101.

Summary

The international project "The Return of the Wild Horses", organized by Prague Zoo and focused on reintroduction of Przewalski's horse, continued in 2019 with the ninth transport to its original homeland in western Mongolia. The project was launched in 2011, when one stallion and three mares were transported from the Czech Republic to the Khomiin tal in western Mongolia (Bobek *et al.*, 2011). In the following years, the horses were transported to the Strictly Protected Area - Great Gobi B in southwestern Mongolia, where the last known observations of Przewalski's horses in the wild were made in the late 1960s.

The first horses were returned to Mongolia in 1992, that being to both the Hustai Nuuru National Park and the Great Gobi B SPA. A total of 89 horses were taken to the Great Gobi B area up until 2004, when the last transport from Europe took place. During the first roughly twenty years, the population, with small fluctuations, gradually increased until the arrival of the harsh winter of 2009/2010 with an above-average amount of snow. This brought a significant drop in the numbers, to about one third of the original size. This event became one of the main motives for the establishment of "The Return of the Wild Horses" project. Between 2012 and 2018, a total of 27 mares from Europe and one stallion and three mares from the Hustai Nuuru National Park near Ulaanbaatar were successfully transported to the Gobi B area.

Right from the start the project was based on close cooperation between the organizer, Prague Zoo, and the main partner - the Army of the Czech Republic, which transported the animals in its CASA C-295M transport aircraft, at a price that covered just the direct operating costs. The International Takhi Group (ITG) and its Mongolian counterpart (ITG Mongolia), the Embassy of the Czech Republic in Ulaanbaatar and the European Breeding Programme for Przewalski's horses (EEPP), as part of the European Association of Zoos and Aquariums (EAZA), are also permanent partners in the project's preparatory and implementation phases.

In 2019 transport was primarily financed from funds released from the long-term 'Three Crowns from Entrance Fee' project run by Prague Zoo and the City of Prague. This project allows three Czech crowns from each entry to the zoo to be used to support selected in-situ conservation projects. Other funds came from a grant from the Ministry of the Environment of the Czech Republic and from contributions by Tierpark Berlin and Kölner Zoo.

Preparations for the transport from Prague were handled in a similar manner as in previous years. The first selection of horses eligible for transport was based on a recommendation by the EEPP coordinator. The chosen mares were then brought to the breeding station at Dolní Dobřejov no later than half a year before transport. The main criteria for selecting suitable individuals for transport were their age, condition, health and physiological condition (mares must not be pregnant).

Last but not least, it is important how the horses can tolerate anaesthesia and staying in the transport box. All the chosen mares undertook the prescribed 30-day pre-export quarantine, during which they underwent all the veterinary examinations set out by the Mongolian authorities. Apart from these examinations, the condition of the hooves was also checked during anaesthesia as was their overall health and body and condition. One of the key factors as to whether a horse could undergo the transport was its response to anaesthesia and the stress of being separated from the herd. A total of 8 mares were readied for transport in 2019.

The following mares were finally selected for transport to Mongolia: Spina (Stb. Nr. 6483, born 25. 7. 2014) from Springe, Tara (Stb. Nr. 6664, born 18. 5. 2015) from Dobřejov, Tárík (Stb. Nr. 6735, born 6. 11. 2015) in Prague and Yara (Stb. Nr. 6630, born 30. 4. 2015) in Langenberg, and the mare Tania (Stb. Nr. 6690, born 13. 6. 2015) was chosen as one of the replacement mares, should it be necessary.

Klisna Spina po vypuštění
The mare Spina after release

Foto/Photo by Roman Vodička

The preparation of the pertinent permits and documents required to import the horses and land the aircraft in Bulgan, West Mongolia, was carried out by the staff of Prague Zoo in cooperation with an ITG Mongolia employee and with the huge support of the Czech Embassy in Ulaanbaatar. The final preparations and checks on all the activities necessary to ensure the transport would run smoothly in the final stage took place in Mongolia with the support of another working team from Prague Zoo, which had been sent to the site a few days before the aircraft arrived.

An indispensable member of the preparatory team in Bulgan is also the Czech Army pilot, who checks the current status of the unpaved runway, assesses the weather conditions and then assists in communications between the airport tower and the aircraft. The airport in Bulgan is not equipped with modern navigation equipment and there are high mountains near the airport, so the plane can only land here during favourable weather conditions. If the weather is inclement, it is possible to use an alternative landing strip and unload the horses at the more distant but better equipped airport in Khovd.

In 2019, the day of departure fell on 18 June. The first mare was anaesthetized in Dolní Dobřejov at 7 a. m. The first to be loaded was the four-year-old mare Yara from Langenberg, Switzerland. Shortly after being loaded into the lorry, however, she laid down in the transport box, so it was decided to unload her. Subsequently, the mare Tara was loaded, she also had a tendency to lie down in the box, but after a while she calmed down. The other mares were loaded in the order of Tárík, Tania and Spina without significant complications.

With a police escort to ensure a smooth drive, the two air-conditioned trucks carrying the horses arrived at the airport in Prague-Kbely around 1 p. m.

Further complications occurred when all the boxes were loaded onto the plane and the plane began to taxi to its starting position on the runway. At that moment, the mare Tania slipped in the box and wedged her legs under her body so that she was unable to stand on her own. Preparations for takeoff were interrupted and the box with Tania was unloaded from the plane. Subsequently, she was fortunately managed to stand up again.

Projekt Návrat divokých koní se nepojí pouze s přepravou a vypouštěním koní, jeho nedílnou součástí je podpora správy Přísně chráněné oblasti Velká Gobi B. V roce 2019 byl pracovníkům Gobi B předán jeden nový terénní automobil a šest motocyklů pro každodenní práci strážců při monitoringu chráněné oblasti a volně žijících koní.

The risk of lying down again in the transport box, together with the already high stress from the current situation, was assessed as disproportionately high and Tania was excluded from the transport and taken to the open paddock at the zoo, where she was set free without further complications. After an unplanned two-hour delay, the plane took off at 3:31 p. m. with three mares on board.

During the flight, only Spina required repeated attention, in the final phase of the flight, the veterinarian had to administer a sedative. On the other hand, the mare Tara, who had had problems shortly after being loaded into the box in Dolní Dobřejov, was the calmest. The other two mares only responded now and then to the aircraft's vibrations.

As in previous years, the route had been planned with two stopovers, in Kazan and Novosibirsk, Russia. The plane landed at the airport in Bulgan Sum, West Mongolia, at 6:54 a. m. Prague time (10:54 a. m. local time). In almost exactly an hour, all the transport boxes had been transferred to the waiting trucks and the convoy left the airport. About halfway into the journey one of the trucks with the horses had a breakdown, and so for the first time we had a situation where we had to transfer two horses to the standby vehicle.

The horses were released into the acclimatization enclosure at Tachin Tal, near the Great Gobi B Strictly Protected Area administrative centre, shortly after 9 p. m. local time. After being released from the boxes, none of the mares showed any locomotor difficulties. They were released into an enclosure with an area of 1.7 ha approximately 32 hours after the first of them had been loaded in Dobřejov.

An integral part of the project is ongoing support for the administration of the Great Gobi B SPA. In 2019, a new off-road vehicle and six motorcycles were handed over to the rangers for their day-to-day work of monitoring the protected area and the wild horses.

Foto/Photo by Miroslav Bobek

The mares quickly acclimatized to the new environment and began to eat. After a few days, they were released into the main acclimatization enclosure, where they would spend the winter under the supervision of the rangers. After their spring vaccination against piroplasmiasis, they will be released into the wild in 2020.

The ninth transport in "The Return of the Wild Horses project" has increased the number of horses transported to the Great Gobi B area to 34. At the time the new horses arrived in the SPA Gobi B there were a total of 18 offspring from the mares brought earlier and in one case this concerned a second-generation foal (from a mare imported in 2012). At the end of 2019, the total number of horses in the Great Gobi B area had reached 276 individuals. (Ganbaatar, *pers. comm.*).

"The Return of Wild Horses project" is not only concerned with transporting and releasing horses into the wild. An integral part of this is ongoing support for the administration of the Great Gobi B SPA. In 2019, a new off-road vehicle and six motorcycles were handed over to the rangers for their day-to-day work of monitoring the protected area and the wild horses.